

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Н.КАРАЗІНА
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПРИКЛАДНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: Взаємозв'язок комунікативних характеристик та психологічного
благополуччя у вимушено переміщених осіб

Студентки 4 курсу групи ЗПС - 41 першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти освітньо-
професійної програми «Психологія» за
спеціальністю 053 – ПСИХОЛОГІЯ
Хоменко М.О.

Керівник: кандидат психологічних наук,
старший викладач Севост'янов П.О

Чотирьохрівнева шкала оцінювання _____
Кількість балів: _____

Члени комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

м. Харків – 2024 рік

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ КОМУНІКАТИВНИХ ХАРАКТЕРИСТИК І ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ У ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	6
1.1 Визначення комунікативних характеристик	6
1.2 Психологічне благополуччя як психологічний феномен	10
1.3 Взаємозв'язок комунікативних характеристик та психологічного благополуччя у вимушено переміщених осіб.....	15
Висновки до розділу 1	18
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ КОМУНІКАТИВНИХ ХАРАКТЕРИСТИК І ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ У ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	19
2.1. Організація та методологічне забезпечення дослідження взаємозв'язку комунікативних характеристик та психологічного благополуччя у вимушено переміщених осіб.....	19
2.2. Аналіз результатів дослідження взаємозв'язку комунікативних характеристик та психологічного благополуччя у вимушено переміщених осіб	23
Висновки до розділу 2	34
ВИСНОВКИ	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	38

ВСТУП

Актуальність теми. Ситуація, спричинена воєнними діями на території України, створила надзвичайно складні умови для багатьох громадян України. Вони були змушені залишити своє звичне життя, свої рідні домівки та розпочати новий етап у своєму житті. Ця ситуація вимагає від них фізичних, психологічних і соціальних зусиль для адаптації до нових умов та відновлення свого психоемоційного та соціального становища.

Вимушено переміщені особи, які втратили свої домівки й надію на спокійне майбутнє у своїх рідних місцях проживання, зіткнулися зі значними труднощами у побудові нового життя. Вони повинні адаптуватися до нових географічних, соціальних та економічних умов, знаходячись у ситуації постійної нестабільності.

Однак, вимушено переміщені особи не тільки стикаються зі складнощами на зовнішньому рівні, але також переживають значний психоемоційний стрес. Вони потребують підтримки та допомоги в адаптації до нових умов та подоланні психологічних труднощів, пов'язаних із втратами та нестабільністю.

В цьому контексті, комунікативні навички та здатність взаємодіяти з іншими людьми стають ключовими елементами адаптації та успішного функціонування в новому середовищі для вимушено переміщених осіб. Здатність виражати свої потреби, розуміти інших і будувати позитивні відносини з оточуючими може впливати на їхню емоційну стійкість і загальний стан психологічного благополуччя.

Проблема адаптації є мультидисциплінарною та належить до сфер інтересів різних наукових галузей, таких як біологія, еволюційна психологія, соціальна психологія, соціологія, філософія. Науковці з різних галузей вивчають цю проблему з різних поглядів та залучають різні підходи.

Дослідники, такі як Е. Гідденс, К. Левіна, Р. Лазарус, досліджували питання адаптації та її впливу на суспільство. Вони розглядають, як індивіди адаптуються до нових культурних середовищ та як це впливає на їхнє соціальне

життя. М.А. Южанін вивчив стратегії адаптації переселенців за кордоном і дослідив, як вони пристосовуються до нових умов життя у чужому середовищі.

Предметом дослідження є взаємозв'язок комунікативних характеристик і психологічного благополуччя у вимушено переміщених осіб.

Об'єктом дослідження є комунікаційна сфера і психологічне благополуччя особистості.

Мета дослідження є вивчення взаємозв'язку між комунікативними характеристиками та психологічним благополуччям у вимушено переміщених осіб.

Гіпотеза. Ми припускаємо, що рівень комунікативних навичок додатно пов'язаний з рівнем психологічного благополуччя у вимушено переміщених осіб.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

1.Провести аналіз наукової літератури щодо взаємозв'язку комунікативних характеристик і психологічного благополуччя у вимушено переміщених осіб.

2.Дослідити комунікативні характеристики у вимушено переміщених осіб.

3.Дослідити рівень психологічного благополуччя у вимушено переміщених осіб.

4.Дослідити взаємозв'язок комунікативних характеристик та психологічного благополуччя у вимушено переміщених осіб.

Методи дослідження. Для досягнення поставлених завдань використовуватимуться наступні методи дослідження: методи емпіричного дослідження (анкетування, діагностування);

На різних етапах дослідження будуть використовуватись психодіагностичні методики:

1. Шкала соціального інтелекту Тромсе
2. Шкала психологічного благополуччя Ріфф
3. Комунікативні установки Бойко (україномовний варіант)

4. Тест діагностика комунікативної соціальної компетентності

Методи для обробки даних:

1. Описова статистика
2. Критерій Колмогорова-Смирнова
3. Коефіцієнт рангової кореляції Спірмена

Характеристика вибірки. Дослідження проводилось серед вимушено переміщених осіб від 18 до 64 років, жіночої і чоловічої статі, які перебувають у приймаючих країнах і оточенні. Вибірка включає різні вікові групи та соціокультурні характеристики для більшої репрезентативності результатів дослідження.

Практична значущість. Результати дослідження можуть бути використані для розробки програм та інтервенцій, спрямованих на покращення психологічного благополуччя вимушено переміщених осіб. Розуміння взаємозв'язку між комунікативними навичками і їх впливом на психологічний стан може сприяти соціальній адаптації цієї категорії населення та поліпшенню їхньої якості життя.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ КОМУНІКАТИВНИХ ХАРАКТЕРИСТИК І ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ У ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

1.1 Визначення комунікативних характеристик

Комунікація є невід'ємною частиною нашого життя. Ми спілкуємося з іншими людьми щодня, використовуючи різні засоби й форми комунікації. Однак для більшого розуміння цього процесу важливо визначити його ключові характеристики.

Комунікативні характеристики — це особливості та властивості способу, якими ми спілкуємося та обмінюємося інформацією з іншими людьми. Вони містять не тільки вербальний аспект, а й невербальний, що створює повний спектр засобів для ефективної комунікації.

Однією з ключових комунікативних характеристик є мовлення. Це спосіб, яким ми виражаємо свої думки та ідеї за допомогою слів. Від вибору слів, тону голосу та мовного реєстру залежить, наскільки чітко та зрозуміло ми висловлюємо свої думки.

Однак мовлення - це лише одна частина. Невербальні засоби комунікації також мають велике значення. Міміка, жести, тон голосу та інші вирази тіла можуть передавати значно більше інформації, ніж слова самі по собі. Наприклад, посмішка може виразити радість або доброзичливість, а зіщулені брови можуть свідчити про незадоволення чи обурення.

Комунікативні характеристики можуть варіюватися від особи до особи та від культури до культури. Наприклад, в одних культурах прямий погляд у супроводі рішучого руху може вважатися проявом впевненості, а в інших - навпаки, може сприйматися як агресивним.

Отже, комунікативні характеристики є важливою складовою частиною нашого спілкування. Вони допомагають нам виражати свої думки, розуміти інших та побудувати відносини з іншими людьми. Розуміння цих характеристик

допомагає покращити нашу комунікацію та створити сприятливий клімат для взаємоповаги.

Детальний розгляд процесу комунікації, з урахуванням ідей видатних мовознавців та лінгвістів та вчених, дозволяє виявити, що він полягає у виконанні спільних дій, які можуть бути як вербальними, так і невербальними, тобто у взаємодії двох чи більше осіб. У цьому процесі, хай то буде на свідомому чи на підсвідомому рівні, індивід має на меті досягнення певних цілей: отримання інформації, розваги, само афірмації та інші. У ході комунікації, незалежно від того, чи це відбувається свідомо, чи ні, людина неодмінно впливає на свого співрозмовника. Ми часто прагнемо вплинути на поведінку інших, оцінюємо їхні дії, відображаємо їхнє "Я", що, у кінцевому підсумку, істотно впливає на формування у нашого співрозмовника образу себе та його самооцінки, сприйняття себе. Комунікація – це процес налагодження та розвитку зв'язків між людьми, що охоплює взаємний обмін інформацією, взаєморозуміння та вибір стратегії спілкування [6, С. 244].

Спілкування виступає як феномен культурно-історичного розвитку, в рамках якого особистість здобуває знання про світ, вступає в контакт з навколишнім середовищем і демонструє "...індивідуальні особливості в роботі нервової системи, в розумових, емоційних, моральних та вольових проявах, а також у потребах, інтересах, здібностях і характерних рисах" [9, С. 127]. Отже, засвоєння життєвого досвіду для дитини є активним процесом.

М. Лісіна поділяє цей погляд на спілкування як на взаємодію, але вона наголошує, що кінцевою метою цього процесу повинно бути досягнення спільної мети. За її словами, "Спілкування – це взаємодія між двома (або більше) людьми, що має на меті досягнення згоди та співпраці в їхніх зусиллях з метою встановлення відносин та досягнення спільного результату" [8, С. 22]. Цей процес відбувається, коли особи, вступаючи в контакт, можуть мати різні, а іноді й протилежні цілі. Усупереч цьому, вони виконують спільні дії, обмінюються інформацією та впливають один на одного, тобто вступають у процес спілкування.

Коли мама висловлює невдоволення через витівки свого сина, її мета полягає у тому, щоб переконати чи змусити дитину поводитися адекватно; водночас син прагне виправдати свої дії та уникнути покарання. У ході їхньої бесіди обидва намагаються передати одне одному певну інформацію й активно впливати на співрозмовника, попри те, що їхні цілі різняться. Так само, діти, що грають разом у футбол на дворі, можуть мати різні наміри: один може бажати просто цікаво провести час, тоді як інший – залучити увагу дівчини.

На перший погляд, слово «взаємодія» здається носить виключно позитивне значення, оскільки за стереотипами воно означає спільну діяльність або спільне досягнення цілі. Проте, ситуація, де одна дитина на ігровому майданчику будує замки з піску, а інша їх знищує, може спонукати до переосмислення цього поняття як необов'язково однакових цілей учасників.

У психологічній літературі взаємодія тлумачиться як «процес безпосереднього або опосередкованого впливу суб'єктів чи об'єктів один на одного» [7, С. 51]. Чи існує вплив між учасниками у згаданому випадку? Безперечно, адже емоційний стан обох дітей зазнає змін. В іншому визначенні, міжособистісна взаємодія описується як «у широкому сенсі випадковий або цілеспрямований, вербальний або невербальний, довготривалий або короточасний контакт між двома чи більше особами, що призводить до зміни їх поведінки, активності, ставлення» [7, С. 52].

Отже, взаємодія набуває різного емоційного окрасу та змінює характер спілкування в залежності від мети та учасників комунікації. "Спілкування – це ті процеси словесного та несловесного контакту, у якому проявляються, закріплюються та розвиваються міжособистісні відносини" [10, С. 17]. Хоча в визначенні спілкування категорія "взаємодія" є головною, треба розглянути альтернативну думку щодо другої частини цього визначення. Насправді, міжособистісні контакти - це різновид поняття спілкування, яке є ширшим. Партнером у спілкуванні може виступати не тільки інша людина або люди, але й внутрішнє "Я" людини. У дослідженнях з психології спілкування визначається як "процес під час якого виникає зв'язок між людьми,

налагоджується контакт, відбувається взаємовплив, взаєморозуміння; така взаємодія з навколишнім природним середовищем сприяє пізнанню себе через пізнання навколишнього світу" [14]. Це спілкування передбачає не просто дії, а взаємодію кількох осіб, спрямовану на узгодження та об'єднання їхніх спільних зусиль для покращення стану відносин і досягнення спільної мети, розглядає взаємодію людей як суб'єктів спілкування.

Отже, розглядаючи спілкування як процес, у якому об'єднані всі ці аспекти (активність суб'єктів спілкування, взаємодія суб'єктів спілкування, взаємовідносини), можна визнати його як комунікативну діяльність, під час якої відбувається взаємодія між людьми як суб'єктами спілкування в цілісній функціональній системі [8, С. 8]; виникає психічний контакт; виникають дії, спрямовані на змістовне сприйняття іншими людьми з метою досягнення соціальної єдності [6, С. 168]; спрямована та узгоджена діяльність з об'єднання зусиль для налагодження міжособистісних відносин і досягнення спільної мети [8, С. 9].

Багато з них приходять до висновку, що комунікація є лише однією зі складових спілкування (Б. Паригін, Е. Соколов). Вони вважають, що комунікація — це лише аспект спілкування, оскільки спілкування містить більше аспектів. Наприклад, поняття спілкування може бути розглянуте з трьох параметрів: а) перцептивний; б) комунікативний; в) інтеракційний. Аналогічну класифікацію пропонує й А. Батаршев, але він називає ці чинники сторонами спілкування [2, С. 160].

Отже, науковці розглядають поняття комунікації у різних контекстах, а Т. Гончар пропонує розрізняти декілька значень цього терміну, такі як зв'язок, взаємодія, спілкування та комунікативна (інформаційна) сторона спілкування [7, С. 5]. Можна погодитися з таким підходом, хоча поняття "взаємодія" і "спілкування" також тісно пов'язані між собою, і одне входить до складу іншого.

Комунікативні навички можна визначити як "комплекс індивідуально-психологічних особливостей, що забезпечують здатність індивіда до активного

й ефективного спілкування, передачі й адекватного сприймання інформації, організації взаємодії з іншими людьми, правильного розуміння себе і своєї поведінки та партнерів у спілкуванні, їх поведінки, що є необхідними умовами успішної життєдіяльності людини" [5, С. 165].

Таким чином ми можемо зробити висновок, що комунікація являє собою складний процес, що включає як вербальні, так і невербальні засоби обміну інформацією, важливі для розуміння і вираження думок, ідей, та емоцій. Мовлення, міміка, жести та здатність активно слухати виступають як ключові комунікативні характеристики, які варіюються від особи до особи та культури до культури, підкреслюючи необхідність гнучкості в спілкуванні. Розуміння та використання цих характеристик сприяє покращенню комунікації, взаєморозумінню та ефективній взаємодії між людьми, що є основою для побудови міцних відносин. Було висвітлено, як різні комунікативні стилі впливають на взаєморозуміння та ефективність спілкування між людьми, в тому числі в контексті культурних та індивідуальних особливостей.

1.2 Психологічне благополуччя як психологічний феномен

Одним із найактуальніших понять у сучасній психології є психологічне благополуччя. Це базовий суб'єктивний конструкт, який відображає сприйняття та оцінку власного функціонування з точки зору можливостей людини.

Багато вітчизняних та закордонних дослідників в галузі психології досліджували проблему психологічного благополуччя. Вони розглядали його зв'язок із суб'єктивним благополуччям і об'єктивними показниками.

Р. Емонс визначив психологічне благополуччя як поєднання емоційного та когнітивного стану, яке включає в себе задоволення від життя та його сенс [15,с.138].

За словами О. Киричука, поняття "психологічне благополуччя" схоже на поняття "задоволеність життям". Він розглядає задоволеність як стійке

позитивне ставлення до життя, що виникає при багаторазовому досвіді задоволення у різних аспектах життя [9].

С. Бубняк вказує, що поняття "психологічне благополуччя" має багато синонімічних термінів, таких як "щастя" та "оптимізм". Важливо враховувати, що ці поняття можуть відрізнятися від задоволення життям.

Задоволення життям - це глобальна оцінка власного життя, яка відображає, наскільки реальне життя відповідає ідеалу особистості. Воно не завжди корелює з психологічним благополуччям, оскільки може бути вплинуто різними факторами.

Розуміння взаємозв'язку цих понять допомагає нам краще розуміти фактори, що впливають на наше психологічне благополуччя і задоволення життям."

Сучасна наука розглядає кілька підходів до визначення поняття "благополуччя". Одним із них є термін "благополуччя", який доповнюється поняттями "задоволеність життям" та "психологічне благополуччя". Концепція "психологічного благополуччя", запропонована К. Ріфф, включає такі складові як "прийняття себе", "особистісне зростання", "мета в житті", "позитивні відносини з іншими", та "контроль над навколишнім середовищем".

У західній психології термін "благополуччя" визначається як "well-being" і включає в себе широку систему соціальних відносин та позитивних переживань.

Поняття "щастя" також має велике значення у розумінні благополуччя, і воно може виявлятися у суб'єктивних оцінках та сприйняттях. Особистість оцінює своє благополуччя через ступінь свого щастя.

О. Водолазська розглядає два підходи до розуміння щастя: гедоністичний та евдемоністичний. Гедоністичний підхід включає в себе способи підвищення психологічного благополуччя, такі як соціально-психологічна адаптація, позитивні життєві орієнтації, та відновлення фізичного та емоційного стану.

Психологічне благополуччя може бути розглянуте через декілька ключових критеріїв:

Одним із важливих чинників психологічного благополуччя є спосіб, яким особистість ставиться до подій у своєму житті, а також до подій у суспільстві. Позитивне ставлення може сприяти відчуттю благополуччя.

Психологічне благополуччя може бути пов'язане зі здатністю задовольняти свої потреби і досягати бажаних цілей. Коли людина отримує те, що їй потрібно, вона зазвичай відчуває більше задоволення від життя.

Особистість, яка може легко адаптуватися до змін у своєму оточенні і контролювати свої емоції, зазвичай відчуває більше психологічного благополуччя. Це допомагає уникати стресів та негативних емоційних станів.

Психологічне благополуччя є важливою складовою настрою особистості і має значний вплив на її психічний стан, міжособистісні відносини та результативність в різних сферах життя. Це поняття вивчається та розуміється в сучасній психології через кілька ключових аспектів.

Психологічне благополуччя можна описати наступними аспектами:

Психологічне благополуччя враховується в контексті всіх аспектів життя особистості. Це означає, що оцінка благополуччя містить як позитивні, так і негативні аспекти життя, такі як емоційний стан, ставлення до себе, відносини з іншими, професійні досягнення тощо.

Психологічне благополуччя базується на суб'єктивному відчутті та оцінці особистістю власного життя. Тобто, це те, як сама людина сприймає своє благополуччя, і це може відрізнятися від зовнішнього спостереження.

Психологічне благополуччя містить позитивні аспекти життя, такі як щастя, задоволення від життя, радість, задоволення від досягнень. Основна ідея полягає в тому, що людина відчуває радість та задоволення від свого життя.

У дослідженнях психологічного благополуччя були спроби створити загальний образ благополучної людини, враховуючи різні аспекти її життя. Деякі з ключових характеристик такої людини включають молодість, міцне здоров'я, хорошу освіту, високий дохід, оптимізм, відсутність тривожності, релігійність, наявність сім'ї, високу самооцінку, порядність, цілеспрямованість і ерудицію.

Дослідники вважають, що суб'єктивне благополуччя включає в себе стан психологічного благополуччя, комфорту та прийняття змісту свого життя. Це поняття залежить від цілей, які людина встановлює для себе, їх успішної реалізації та наявності необхідних ресурсів і умов для досягнення цих цілей. Негаразди можуть виникати у ситуаціях, які викликають фрустрацію або при недосягнутих цілях.

Згідно з дослідженнями Е. Діннера та його співавторів, психологічне благополуччя може бути розкрито через три складові [6,с.183]:

Позитивний афект або позитивні емоції.

Негативний афект або негативні емоції.

Когнітивна складова задоволення життям.

Зазначено, що стійкі позитивні та негативні емоційні стани в житті людини майже не взаємозалежні та повинні оцінюватися окремо. Психологічне благополуччя включає в себе стан, коли негативні емоції уступають місце позитивним. Тому дослідники наголошують на важливості розуміння та контролю над власними емоціями для досягнення психологічного благополуччя.

Докладніше в роботах Е. Діннера і М. Дяченка досліджено різні теорії емоцій, включаючи еволюційну теорію Чарльза Дарвіна, теорію Джеймса-Ланге та психоаналітичну теорію З. Фрейда, які вносять важливий вклад у розуміння емоцій і їх ролі в психологічному благополуччі.

Евдемоністичний підхід вказує на те, що успіх в особистому та професійному житті взаємозв'язаний і впливає на загальний стан щастя людини. Згідно з цим підходом, важливий контекст, в якому людина здійснює свою діяльність, та якість цієї діяльності, можуть визначати її психологічне благополуччя.

З часом, із розвитком особистості, змінюються її ціннісні орієнтації та уявлення про критерії благополуччя. Тому, критерії щастя можуть відрізнятися на різних етапах життя людини.

Вивчаючи теоретичні аспекти психологічного благополуччя, можна послатися на дослідження Ф. Янга, який ввів поняття "психологічне благополуччя" та ототожнив його із суб'єктивним відчуттям щастя та загальним задоволенням життям. Він також вказує на схожість цього поняття з "евдемонією", яка відображає сутність психологічного благополуччя.

Ф. Янг наголошує, що поняття психологічного благополуччя відрізняється від інших широко вживаних термінів, таких як самоактуалізація, самооцінка, сила его та автономія, але в той же час може бути пов'язаним з ними. Він є автором структурної моделі благополуччя, яка базується на балансі позитивного та негативного афекту. Ця модель враховує вплив подій, які мають емоційне забарвлення, на загальний стан психологічного благополуччя.

І. Кривенко додає до розуміння психологічного благополуччя ідеї екзистенційно-феноменологічного підходу до вивчення проблеми особистості. Він стверджує, що суб'єктивне відчуття щастя та загальна задоволеність життям тотожні поняттю "психологічне благополуччя" [15,с.96].

Усі ці дослідження та підходи вказують на важливість розуміння та вивчення психологічного благополуччя в психології та суспільстві загалом.

Вивчення поняття "благополуччя" підкреслює важливість не лише суб'єктивної оцінки індивідом себе та свого життя, а також аспектів позитивного функціонування особистості. Особистість, усвідомлюючи свій поточний або потенційний стан, формує власне суб'єктивне уявлення про рівень свого соціального та психологічного благополуччя. Людина може впливати на цей рівень, обираючи способи життя, які сприяють її фізичному та психічному здоров'ю, а також знижують рівень негативних переживань, пов'язаних з подоланням життєвих труднощів чи подій.

Об'єктивні та ситуаційні фактори, такі як матеріальна забезпеченість та стосунки з оточуючими, впливають на психологічне благополуччя, але також важливі цінності, актуальні потреби, особистісні особливості та стратегії поведінки.

Ці дослідження та підходи демонструють важливість вивчення психологічного благополуччя та врахування різноманітних факторів, що впливають на нього, для покращення якості життя людей.

Таким чином ми можемо зробити висновок, що психологічне благополуччя охоплює емоційний та когнітивний стан, задоволення від життя, особистісне зростання, позитивні відносини з іншими, та здатність контролювати навколишнє середовище. Важливими факторами є також гендерні детермінанти, гнучкість у виявленні гендерних ролей, а також активна діяльність у різних сферах життя.

1.3 Взаємозв'язок комунікативних характеристик та психологічного благополуччя у вимушено переміщених осіб

Поняття вимушеного переміщення людей, або більш відоме як біженців і переселенців, стало актуальною проблемою у багатьох країнах світу. Загострення конфліктів, природні катастрофи, політичні або економічні труднощі змушують тисячі людей шукати притулку в інших регіонах або навіть країнах.

Сучасна ситуація в Україні, обумовлена військовою агресією Росії, призвела до масового переміщення населення. Багато громадян України стали внутрішньо переміщеними особами, шукаючи безпеку для себе та своїх сімей. Інша частина громадян виїхала за кордон, уникнувши конфлікту. Питання вимушеної міграції стає важливою проблемою для нашої країни.

Українські дослідники активно досліджують психологічні особливості мігрантів, біженців, внутрішньо переміщених осіб та вимушених переселенців з України за кордоном. Деякі з дослідників звертають увагу на негативний вплив військових дій, який призводить до емоційних проблем, проблем адаптації, втрати ідентичності та збільшення ризику суїцидальної поведінки. Інші аспекти цього впливу включають зниження рівня емпатії, відсутність

толерантності до невизначеності, емоційний дискомфорт і недостатність оптимізму [15].

Загалом, ситуація з вимушеною міграцією в Україні є складною та вимагає подальших досліджень та підходів до підтримки цієї вразливої групи населення. Усвідомлення впливу цієї ситуації на психологічне благополуччя є ключовим для розробки ефективних програм та заходів для підтримки громадян, які стали жертвами військового конфлікту.

Американський вчений, спеціаліст з міжкультурної комунікації Вільям Б. Гудікаст, досліджував, як адаптація до нових культур впливає на комунікативні процеси. У своїх працях "Cross-Cultural Adaptation: Current Approaches" та "Communicating with Strangers: An Approach to Intercultural Communication" він стверджує, що ключові аспекти ефективних комунікативних навичок у міжкультурному спілкуванні це - емпатія, активне слухання, адаптивність та вміння використовувати невербальні засоби комунікації. Розвиток міжкультурної комунікативної компетентності допомагає людям легше адаптуватися до нових культурних середовищ і встановлювати позитивні міжособистісні взаємини. Це може позитивно вплинути на їхнє психологічне самопочуття та благополуччя. Здатність ефективно спілкуватися в міжкультурному контексті сприяє зниженню конфліктів та непорозумінь, що може підвищити рівень самоповаги та психологічного комфорту [21,22].

Наукове дослідження проведене І. Субашкевич і А. Шпагіною, вказує і на позитивні зміни в особистості вимушених переселенців, які стали наслідком воєнних подій. Серед цих позитивних змін варто відзначити активізацію альтруїстичних проявів, покращення соціальної співпраці, згуртованість, зростання патріотичної спрямованості, значний ріст волонтерської діяльності, оптимізм та віру в перемогу [8 с.116-119].

Отже, поміж негативними наслідками військових дій також можна виявити певні позитивні зміни в особистості та психологічному стані вимушених переселенців, які свідчать про їхню внутрішню силу та здатність адаптуватися до складних обставин.

Важливим аспектом адаптації таких осіб є їх комунікативні здібності та їх вплив на психологічне благополуччя.

Однією з найбільших перешкод у комунікації для вимушено переміщених осіб є мовні бар'єри. Мовні бар'єри можуть виникнути як внаслідок різниці між рідною мовою і мовою нового середовища, так і через те, що вимушено переміщені особи можуть втратити навички мовлення рідною мовою під час тривалого перебування у новому мовному середовищі. Це може спричинити стрес, незручності та почуття відчуженості серед цих осіб.

Також, травматичний досвід має значний вплив на комунікативні характеристики вимушено переміщених осіб, ускладнюючи їхню здатність до ефективного спілкування та встановлення відносин з іншими. Для покращення комунікації з цією групою осіб може бути важливим надання психологічної підтримки та можливості вираження їхніх почуттів та думок без страху перед осудом [15].

Меттью Лібірман, відомий дослідник у галузі соціальних нейронаук, який вивчає, як мозок обробляє соціальну інформацію та як комунікація впливає на психологічне благополуччя. Його наукова праця «Social: Why Our Brains Are Wired to Connect» пояснює, що відчуття соціального відторгнення активує ті ж самі нейронні мережі, що і фізичний біль. Це підтверджує важливість соціальних зв'язків для психологічного благополуччя. Лібірман підкреслює, що соціальні зв'язки є фундаментальною потребою людини, подібно до їжі та води. Відсутність соціальних зв'язків може призводити до значного погіршення психічного здоров'я та загального благополуччя [23].

Взаємозв'язок між комунікативними характеристиками та психологічним благополуччям вимушено переміщених осіб є складною проблемою, яка потребує уваги та підходів для подолання труднощів. Зрозуміння цього взаємозв'язку може сприяти розробці ефективних програм та заходів для підтримки цієї вразливої групи населення. Комунікація виявляється ключовим чинником у відновленні та підтримці психологічного благополуччя вимушено переміщених осіб, і її важливість не може бути недооціненою.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що мовні бар'єри, стрес від втрати дому та вплив травматичних подій значно ускладнюють спілкування та впливають на психологічне благополуччя. Позитивні зміни, такі як активізація альтруїстичних проявів та згуртованість, також були виявлені. Підкреслено роль ефективної комунікації та психологічної підтримки в відновленні психологічного благополуччя цієї вразливої групи населення.

Висновки до розділу 1:

1. В ході дослідження було встановлено, що взаємозв'язок між комунікативними характеристиками та психологічним благополуччям. Дослідження розкриває, як вміння ефективно спілкуватися не лише сприяє кращому взаєморозумінню та вираженню ідей, але й позитивно впливає на суб'єктивне сприйняття добробуту та задоволеності життям, особливо серед вимушено переміщених осіб. Розвиток комунікативних навичок, отже, виступає як важливий чинник у підвищенні психоемоційного стану та адаптації до нових життєвих обставин.

2. Психологічне благополуччя розглядається як комплексний феномен, що включає емоційний добробут, задоволеність життям, відчуття щастя та внутрішньої гармонії. Ефективне спілкування і позитивні міжособистісні відносини відіграють ключову роль у досягненні психологічного благополуччя, особливо серед вимушено переміщених осіб, для яких це може бути частиною процесу відновлення і адаптації.

3. Комунікативні характеристики індивіда і психологічне благополуччя тісно пов'язані, особливо у контексті адаптації вимушено переміщених осіб. Розвиток комунікативних навичок сприяє покращенню психологічного благополуччя, допомагаючи індивідам адаптуватися до нових соціальних умов і культурного середовища. Теоретичне дослідження підкреслює важливість інтегрованого підходу до вивчення взаємодії комунікативних характеристик і психологічного благополуччя, з акцентом на підтримку і розвиток комунікативних здібностей як засобу покращення добробуту вимушено переміщених осіб.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ КОМУНІКАТИВНИХ ХАРАКТЕРИСТИК І ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ У ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

2.1. Організація та методологічне забезпечення дослідження взаємозв'язку комунікативних характеристик та психологічного благополуччя у вимушено переміщених осіб

В дослідженні взяли участь 40 осіб віком від 18 до 64 років. Всі респонденти на даний час є вимушено переміщеними особами.

Опитування проходило дистанційно, за допомогою google form.

Дослідження взаємозв'язку комунікативних характеристик та психологічного благополуччя у вимушено переміщених осіб є важливим напрямом у сучасній науці. Для цього дослідження були використані наступні методики:

1. Методика діагностики соціального інтелекту Тромсе (The Tromsø Social Intelligence Scale) TSIS.

Дана шкала дозволяє вимірювати рівень соціального інтелекту у осіб. Вона складається з різних завдань, спрямованих на оцінку здатності особи розуміти та пристосовуватися до соціальних ситуацій. TSIS широко використовується в наукових дослідженнях для вивчення соціального інтелекту та його впливу на різні аспекти життя. Це може включати дослідження у галузі психології, соціології, менеджменту та інших дисциплін.

2. Шкала психологічного благополуччя Ріфф. Шкала використовується для оцінки загального рівня психологічного благополуччя особи. Вона включає питання про задоволеність життям, емоційний стан, відчуття щастя та інші показники психічного комфорту. Психологи та психотерапевти використовують шкалу Ріфф для оцінки рівня психологічного благополуччя своїх клієнтів і розробки індивідуальних програм допомоги.

3. Комунікативна установка Бойко (україномовний варіант). Методика оцінює установки особистості щодо комунікації. Вона включає питання, спрямовані на виявлення ставлення до спілкування, впевненості в собі під час комунікації, вміння слухати та інші аспекти комунікаційних установок. Методика використовується для діагностики проблем у комунікації, розробки індивідуальних програм для корекції негативних комунікативних установок і покращення навичок спілкування. Використовується у навчальних закладах для оцінки комунікативних навичок учнів і студентів, сприяє розвитку ефективного спілкування та соціальної адаптації.

4. Тест діагностика комунікативної соціальної компетентності. Методика спрямована на оцінку рівня комунікативної соціальної компетентності особи. Вона включає завдання, які оцінюють здатність особи вести діалог, вирішувати конфлікти, встановлювати контакти з іншими та інші аспекти комунікативної компетентності. Використовується для оцінки та розвитку комунікативних і соціальних навичок у студентів та працівників. Це допомагає підвищити їхню ефективність у навчанні та професійній діяльності. Методика широко застосовується у дослідженнях, спрямованих на вивчення соціальної та комунікативної поведінки у різних популяціях і соціальних контекстах.

Методика діагностики соціального інтелекту Тромсе (The Tromsø Social Intelligence Scale) TSIS (Додаток А)

Розробники D.H.Silvera, M.Martinussen та T.I.Dahl підкреслюють, що їхній метод оцінки соціального інтелекту враховує широкий спектр концепцій цього явища, що дозволяє хоча б частково охопити різноманітність його визначень. Головною перевагою їхнього підходу вважається мультикомпонентність, яка дозволяє деяким чином розв'язувати проблему різниці в підходах до визначення соціального інтелекту. Опитувальник соціального інтелекту Тромсе включає три шкали:

"Обробка соціальної інформації" - здатність розуміти та передбачати поведінку та почуття інших;

"Соціальні навички" - здібність вступати в нові соціальні ситуації та адаптуватися соціально;

"Соціальне усвідомлення" - здібність розрізняти себе від інших, сприймати себе як цінність, здатність встановлювати та підтримувати контакт із собою та власними почуттями.

Досліджуванам пропонується 21 твердження, які оцінюються на шкалі від 1 до 7, де 7 - найвищий бал. Вибір даної методики обґрунтовується її легкістю в застосуванні та обробці, а також врахуванням кореляційних зв'язків та апробацією в країнах Європи.

Шкала психологічного благополуччя Ріфф (Додаток Б)

У даному дослідженні використовується адаптована версія опитувальника "The scale of psychological well-being", розроблена М. Лепешинським та перекладена українською мовою С. В. Карскановою. Ця версія включає 84 питання, що відображають різні аспекти психологічного благополуччя.

Методика складається з семи шкал, які відповідають компонентам психологічного благополуччя за класифікацією Ріфф:

- 1.Самоприйняття.
- 2.Автономія.
- 3.Ціль у житті.
- 4.Особистий ріст.
- 5.Позитивні стосунки з оточуючими.
- 6.Управління середовищем.
- 7.Психологічне благополуччя

Кожна шкала має високі та низькі значення, які відображають відповідно позитивні та негативні аспекти кожного компонента психологічного благополуччя.

Високі значення цього аспекту включають в себе впевненість, вміння керувати своїм оточенням і повсякденними справами, контроль над зовнішніми аспектами життя, ефективне використання можливостей та здатність самостійно створювати контекст, що відповідає власним потребам і цінностям.

Низькі значення вказують на нездатність справлятися з повсякденними завданнями, відчуття неможливості змінити чи поліпшити умови свого життя і відчуття безсилля перед зовнішніми обставинами.

Комунікативна установка Бойко (україномовний варіант).

Дана методика призначена для виявлення передусім негативних комунікативних установок особистості щодо інших людей. До таких установок належать: прихована жорстокість у відносинах з людьми, у судженнях про них; відкрита жорстокість у відносинах з людьми; нарікання, тобто схильність робити необґрунтовані узагальнення негативних фактів у сфері взаємовідносин з партнерами та в спостереженні за соціальною дійсністю. Крім цього, методика дозволяє виявити обґрунтований негативізм у судженнях про людей та негативний особистий досвід спілкування з навколишніми.

Максимально можна набрати 20 балів. Чим більше балів, тим виразніше виявлена завуальована жорстокість у відношенні до людей. Відкрита жорстокість у відносинах з людьми. Особистість не приховує і не пом'якшує свої негативні оцінки та переживання стосовно більшості оточуючих: висновки про них різкі, однозначні й зроблені, можливо, назавжди.

Тест діагностика комунікативної соціальної компетентності

Методика "Діагностика комунікативної соціальної компетентності (КСК)" розроблена Фетіскіним Н.П., Козловим В.В. та Мануйловим Г.М. та описана у книзі "Соціально-психологічна діагностика розвитку особистості й малих груп" з 2002 року. Вона призначена для отримання більш повного уявлення про особистість та складання імовірного прогнозу успішності її професійної діяльності.

Опитувальник складається зі 100 тверджень, розташованих в циклічному порядку для забезпечення зручності відліку за допомогою трафарету. Для кожного питання передбачено три альтернативні відповіді.

Методика призначена для вивчення окремих особистісних факторів у осіб з середньою та вищою освітою.

Інструкція до тесту: Вам пропонується послідовність питань і три варіанти відповідей на кожне з них (а, б, в).

Застосування цих методик у дослідженні дозволить виявити взаємозв'язок між комунікативними характеристиками та психологічним благополуччям у вимушено переміщених осіб. Результати такого дослідження можуть бути корисними для розробки програм та інтервенцій, спрямованих на підвищення психологічного благополуччя цієї категорії осіб через розвиток їхніх комунікативних навичок.

2.2. Аналіз результатів дослідження взаємозв'язку комунікативних характеристик та психологічного благополуччя у вимушено переміщених осіб

У даному підрозділі нами були розглянуті результати дослідження взаємозв'язку комунікативних характеристик та психологічного благополуччя у вимушено переміщених осіб, отримані на основі проведення наступних методик: шкала соціального інтелекту Тромсе, шкала психологічного благополуччя К. Ріфф, комунікативні установки Бойко (україномовний варіант), тест діагностика комунікативної соціальної компетентності.

На першому етапі нашого дослідження ми використали шкалу соціального інтелекту Тромсе, за допомогою якої ми проаналізували особливості соціального інтелекту у вимушено переміщених осіб.

Результати дослідження за даною шкалою були занесені нами до Таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Результати дослідження за шкалою соціального інтелекту Тромсе

	Середнє	Ст.відх.
Обробка соціальної інформації	31,05	5,454
Соціальні навички	29,975	6,006
Соціальне усвідомлення	28,625	5,714
Соціальний інтелект	84,825	13,443

З продемонстрованої таблиці слідує, що дана вибірка досліджуваних вимушено переміщених осіб отримала середні показники за всіма показниками.

З даної таблиці ми бачимо, що для більшості досліджуваних з даної вибірки є характерним середній рівень за шкалою «обробка соціальної інформації», що вказує на те, що вони володіють базовими навичками розуміння та можуть передбачити емоції та поведінку оточуючих. Вони доволі часто доволі вдало зчитують та інтерпретують невербальні сигнали. Проте, ми можемо говорити, що при зчитування складних емоцій, люди з такими результатами можуть відчувати труднощі, і вони не рідко потрапляють в незручне становище через те, що помилково інтерпретували певний соціальний сигнал.

Також з даної таблиці ми бачимо, що за шкалою «соціальні навички» для багатьох досліджуваних характерні середні показники. Ці показники говорять про те, що для цих досліджуваних є прийнятним знаходитись в незнайомому оточенні, але інколи все ж таки складно завести нові знайомства, через недостатність впевненості.

З поданої вище таблиці слідує, що для більше половини досліджуваних мають середній рівень за шкалою «соціальне усвідомлення». Дані результати вказують, що досліджувані мають базове розуміння себе, вони мають доволі чітке розуміння своїх емоцій, бажань та потреб.

Ще за однією шкалою, а саме «соціальний інтелект» ми маємо середні результати у більшості досліджуваних. Ми можемо говорити, що для цих досліджуваних є характерним доволі розвинута здатність в розумінні себе та своїх емоцій, достатньо легкий вхід у нові соціальні контакти, вони володіють навичками ефективного спілкування.

Тобто можемо говорити, що для даної вибірки вимушено переміщених осіб є характерним володіння базовими навичками розуміння власних емоцій та емоцій і поведінки інших людей, вони за часту коректно зчитують невербальні сигнали, такі як міміка, тон голосу, мова тіла та інші. Доволі комфортно почувають себе серед людей, проте інколи можуть виникати труднощі зі встановленням соціальних контактів. Вони доволі добре розуміють себе, свої емоції, свої бажання та потреби.

На наступному етапі нашого дослідження ми використали шкалу психологічного благополуччя К. Ріфф, за допомогою якої ми проаналізували особливості психологічного благополуччя у вимушено переміщених осіб.

Результати дослідження за даною шкалою були представлені нами у вигляді Таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Результати дослідження за шкалою психологічного благополуччя К. Ріфф

	Середнє	Ст. відх.
Позитивне ставлення	43,375	5,41
Автономія	52,775	7,238
Управління середовищем	54,55	6,243
Особистісне зростання	54,85	6,019
Цілі в житті	50,95	5,914
Самосприйняття	51,925	5,399
Психологічне благополуччя	316,375	29,404

З продемонстрованої таблиці слідує, що дана вибірка досліджуваних вимушено переміщених осіб отримала середні показники за всіма показниками. З даної таблиці ми бачимо, що для майже для всіх досліджуваних з даної вибірки є характерним середній рівень за шкалою «позитивне ставлення». Ці результати вказують на те, що у житті досліджуваних є місце для близьких та довірливих відносин, вони здатні піклуватись про інших, та мають схильність до емпатії та близькості.

З даної таблиці, ми бачимо, для більшості досліджуваних характерний середній результат за шкалою «автономія», то можемо говорити, що досліджувані є досить самостійними та незалежними у прийнятті рішень, вони вдало дають опір соціальному тиску, вони оцінюють саме відносно власних критеріїв.

Також з таблиці ми бачимо, що багато досліджуваних отримали середні результати за шкалою «управління середовищем». Отже, можемо казати, що досліджувані є впевненими, вдало розподіляють свої ресурси у повсякденному житті. Вони самостійно керують та облаштовують умови для задоволення власних потреб.

За результатами з таблиці ми бачимо, що вимушено переміщенні особи в більшості мають показники, які відповідають середньому рівню особистісного зростання за шкалою «особистісне зростання». Дані результати можуть охарактеризувати респондентів як таких, що прагнуть до саморозвитку, ніколи не зупиняються і тяжіють до всього нового. Вони вдало реалізують свій потенціал, з кожною своєю дією самовдосконалюється.

З продемонстрованої таблиці ми бачимо, що досліджувані вимушено переміщенні особи здебільшого показали середні результати за шкалою «цілі в житті». Ми можемо говорити, що для респондентів є характерним наявність цілей у житті, та загальний напрям руху по життю.

Дана таблиця також наглядно показує, що багато досліджуваних мають середні показники за шкалою «самосприйняття». Даних особистостей можемо

описати, як людей, які доволі вдало перебувають в гармонії з собою, у більшості приймаючи себе справжніми.

За останньою шкалою – «психологічне благополуччя», ми бачимо у більшості респондентів також середній рівень. Який нам вказує на те, що особи, які проходили дане дослідження позитивно оцінюють себе та свої якості, слідує власним переконанням, вибудовують доволі міцні стосунки з оточуючими при цьому, не підпадаючи під їх тісний вплив.

Підсумовуючи, можемо говорити, що наші досліджувані цінують близькі та довірливі стосунки, вони є досить життєрадісними та товариськими, що проявляється в позитивному баченні світу та щирій емпатії до інших. При цьому ми можемо їх характеризувати як самостійних та незалежних, які не очікують схвалення від зовнішнього світу та повністю розпоряджаються власним життям та приймають себе такими, які вони є, вони знаходять у русі та постійно покращують себе та успішно реалізують свій потенціал, вони розуміють чого хочуть та як цього досягти. В цілому вони є щасливими та отримують задоволення від свого стану та життя.

Наступний етап дослідження супроводжувався аналізом комунікативних установок. Для цього ми використали методику «Комунікативні установки» В.В. Бойко (україномовний варіант)

Результати дослідження за даною методики були представлені нами у вигляді Таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

Результати дослідження за методикою «Комунікативні установки» В.В. Бойко (україномовний варіант)

	Середнє	Ст.відх.
Завуальована жорстокість	8,975	4,353
Відкрита жорстокість	22,625	11,114
Обґрунтований негативізм	2,175	1,129
Бурчання	4,9	2,262

	Середнє	Ст.відх.
Негативний особистий досвід спілкування	9,2	4,794

Таблиця 2.3.

З продемонстрованої таблиці слідує, що дана вибірка досліджуваних вимушено переміщених осіб отримала середні показники за всіма показниками. З даної таблиці ми бачимо, що для більшості досліджуваних з даної вибірки були виявлені бали, які відповідають середнім результатам за шкалою «завуальована жорстокість». То ж можемо говорити, що цих досліджуваних не є притаманними ознаки завуальованої жорстокості у стосунках до людей та в судженнях про них, вони її проявляють в рідкісних випадках.

З поданої таблиці ми бачимо, що за шкалою «відкрита жорстокість» досліджувані вимушено переміщені особи в більшості отримали середній рівень. Такі результати говорять нам проте, що вони досить часто не приховують та відкрито висловлюють свої негативні оцінки та судження в сторону інших людей.

Також з продемонстрованих результатів, ми бачимо, що більше половини респондентів з даної вибірки отримали середні показники за шкалою «Обґрунтований негативізм». Тобто такі люди доволі часто роблять висновки по відношенню до певної ситуації чи людини, ці висновки є об'єктивно обумовленими.

Наведена таблиці вказує нам на середні показники за шкалою «бурчання» у більше, ніж половини досліджуваних вимушено переміщених осіб. Тобто вони часто роблять необґрунтовані узагальнення негативних фактів про взаємодію з оточуючими.

З таблиці бачимо, що більша частина досліджуваних отримали середній показник за шкалою «негативний особистий досвід спілкування». Тобто

можемо говорити, що досліджуваних є близьке коло спілкування, в якому їм комфортно перебувати.

В цілому можемо говорити, що досліджувані вимушено переміщені особи не є схильними до жорстокості з людьми, вони зазвичай тактовні та дипломатичні, здатні контролювати власні емоції, але при цьому вони віддають перевагу відкрито висловлювати свою думку про людину, не боячись осуду, ніж обговорювати за спиною, вони вмію аналізувати ситуацію та факти, та діяти відповідно до них, вміють вбачати хороше в людях та житті. Для них має цінність дружба та любов, вони мають близьке коло спілкування та вміють швидко встановлювати контакт з іншими.

Наступний етап дослідження супроводжувався аналізом комунікативної соціальної компетентності. Для цього ми використали методику «Діагностика комунікативної соціальної компетентності»

Результати дослідження за даною методики були представлені нами у вигляді Таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

Результати дослідження за методикою «Діагностика комунікативної соціальної компетентності (КСК)»

	Середнє	Ст.відх.
Л	8,575	2,620
А	10,375	2,145
Д	10,05	2,855
К	10,825	2,448
П	21,05	2,409
М	9,95	2,480
Н	10,05	2,679
В	8,625	2,579
	Середнє	Ст.відх.
С	10,175	1,986

З продемонстрованої таблиці слідує, що дана вибірка досліджуваних вимушено переміщених осіб отримала середні показники за всіма показниками. З таблиці ми бачимо, що досліджувані вимушено переміщені особи в отримали бали, які відповідають середньому рівню за шкалою «Л», тобто ми можемо говорити про те, що отримані результати за даною шкалою достовірні.

За шкалою «А» - відкритість, ми бачимо у більшості половини досліджуваних середній рівень, тобто можемо говорити про те, що досліджувані є в міру відкритими, та в міру замкнутими.

З таблиці бачимо, що за шкалою «Д» - життєрадісність, половина наших досліджуваних набрали середній показник. Тобто ми можемо говорити, що їм характерний баланс між проявами життєрадісності, веселості та серйозності.

Наступна шкала, результати якої ми аналізуємо, це шкала «К» - раціоналізм. Більше половини досліджуваних за цією шкалою показали середній результат, що свідчить про них як про в міру чутливих та в міру реалістичних особистостей.

З результатів наведених у таблиці ми бачимо, що за шкалою «П» - асоціальна поведінка, основна частина досліджуваних отримали середній результат. Тобто можемо говорити для досліджуваних в певній мірі є характерними прояви зневаги до моральних і етичних цінностей.

Результати за шкалою «М» - незалежність, вказують на нам середній показник у більшості з групи досліджуваних вимушено переміщених осіб. Тобто ми можемо говорити, що досліджувані є досить незалежними від думки оточуючих. Про те в деяких випадках все одно підпадають під їх вплив.

Результати за шкалою «Н» - імпульсивність свідчать про середній рівень цього фактору у більшості наших досліджуваних. Тобто можемо охарактеризувати їх як осіб, які доволі добре себе контролюють у життєвих ситуаціях, про те в деяких випадках вони можуть піддаватись імпульсивності.

Результати за фактором «В» - логічне мислення, більшість досліджуваних отримали середній результат, тобто ми можемо говорити, що у них не є сильно розвинене логічне мислення, та вони досить неуважні.

Останній фактор, який був нами проаналізований в даній методиці, це фактор «С» - емоційна стійкість. Для більше, ніж половини досліджуваних вимушено переміщених осіб є характерним середній показник, що говорить про їх доволі зрілі погляди на життя. Проте в деяких моментах їм притаманна певна мінливість.

Тобто, можемо говорити, що досліджувані нами вимушено переміщені особи, мають здатність ладити з різними людьми, їм комфортно почуватись як наодинці так і у великій компанії, вони є незалежними та самостійними вони вмію радіти життю, проте при цьому не втрачають голову від щастя, не схильні до надмірної дратівливості чи песимізму. Такі люди тверезо оцінюють ситуацію, та приймають раціональні рішення. Досліджувані можуть йти наперекір правилам, та не завжди дотримується норм поведінки, але в рамках закону

На останньому етапі дослідження нами було проаналізовано кореляційні зв'язки між отриманими показниками. Для цього нами було використано метод кореляції рангів за Ч. Спірменом.

Результати, отримані у ході дослідження взаємозв'язків між показниками психологічного благополуччя та комунікативними характеристиками у вимушено переміщених осіб наведені у вигляді таблиці 2.5.

Таблиця 2.5.

Результати кореляційного аналізу між показниками психологічного благополуччя та комунікативними характеристиками у вимушено переміщених осіб

	Позитивне ставлення	Автономія	Управління середовищем	Особистісне зростання	Цілі в житті	Самосприйняття	Психологічне благополуччя
--	---------------------	-----------	------------------------	-----------------------	--------------	----------------	---------------------------

Обробка соціальної інформації	-0,136	0,378*	0,443**	0,474**	0,452**	0,154	0,418**
Соціальне усвідомлення	0,248	0,374*	0,180	0,080	0,032	0,174	0,195
Соціальний інтелект	0,077	0,476**	0,440**	0,321*	0,275	0,178	0,382*

*- статистично значущі результати на рівні $p \leq 0,05$

** -- статистично значущі результати на рівні $p \leq 0,01$

За допомогою результатів кореляційного аналізу ми отримали певні статистично значущі зв'язки між показниками психологічного благополуччя та комунікативними характеристиками у вимушено переміщених осіб. Статистично значимі кореляції наведені у таблиці.

З наведеної таблиці ми бачимо, що для досліджуваних, спостерігається статистично значуща позитивна кореляція між показником соціального інтелекту - «обробка соціальної інформації» та такими показниками суб'єктивного благополуччя, як «автономія» ($r = 0,378, p \leq 0,05$), «управління середовищем» ($r = 0,443, p \leq 0,01$), «особистісне зростання» ($r = 0,474, p \leq 0,01$), «цілі в житті» ($r = 0,452, p \leq 0,01$) та «психологічне благополуччя» ($r = 0,418, p \leq 0,01$).

Дані результати вказують на прямий зв'язок між цими змінними, тобто зростання рівня показника «обробка соціальної інформації» буде призводити до зростання показників суб'єктивного благополуччя, таких як «автономія», «управління середовищем», «особистісне зростання», «цілі в житті» та «психологічне благополуччя». Та навпаки, зростання будь-якого з цих показників суб'єктивного благополуччя веде до підвищення показників за шкалою «обробка соціальної інформації».

Тобто ми можемо припускати, що для вимушено переміщених осіб, які мають високий рівень за шкалою «обробка соціальної інформації» є

характерним контроль над всіма сферами власного життя, вони добре налаштовують оточуючі умови так, щоб це мало позитивні наслідки для них, вони легко вступають у близький соціальний контакт. Також їм притаманний постійний розвиток, який призводить до особистісного зростання. Дані досліджуванні краще розуміють свої цілі, та відповідно їм легше їх досягати. Також можемо говорити, що перебувають у гарному психологічному стані.

Також з продемонстрованої таблиці слідує, що для вимушено переміщених осіб, спостерігається статистично значуща позитивна кореляція між показником соціального інтелекту- «соціальне усвідомлення» та такими показниками суб'єктивного благополуччя, як та «автономія» ($r = 0,374$, $p \leq 0,05$).

Дані результати вказують на прямий зв'язок між цими змінними, тобто зростання рівня показника «соціальне усвідомлення» буде призводити до зростання показника суб'єктивного благополуччя «автономія», та навпаки зростання результатів за шкалою «автономія» призводить до зростання показника «соціальне усвідомлення».

З даних результатів слідує, що особи з високим рівнем соціального усвідомлення здатні самостійно приймати рішення, контролювати своє життя. Часто вони знаходять та використовують соціальні ресурси, що в свою чергу надає їм автономію.

Також з наведеної таблиці витікає, що для вимушено переміщених осіб, спостерігається статистично значуща позитивна кореляція між показником соціального інтелекту - «соціальний інтелект» та такими показниками суб'єктивного благополуччя, як «автономія» ($r = 0,476$, $p \leq 0,01$), «управління середовищем» ($r = 0,440$, $p \leq 0,01$), «особистісне зростання» ($r = 0,321$, $p \leq 0,05$) та «суб'єктивне благополуччя» ($r = 0,382$, $p \leq 0,05$).

Дані результати вказують на прямий зв'язок між цими змінними, тобто зростання рівня соціального інтелекту буде призводити до зростання показників суб'єктивного благополуччя таких, як «автономія», «управління середовищем», «особистісне зростання» та «психологічне благополуччя», та

навпаки зростання результатів за даними шкалами суб'єктивного благополуччя призводить до зростання рівня соціального інтелекту.

З цих результатів слідує, що для досліджуваних вимушено переміщених осіб з вищим соціальним інтелектом є притаманним свобода та незалежність у прийнятті рішення. Також ми можемо говорити, що для них не є складним ефективно керувати власним оточенням, використовувати зовнішні ресурси та отримувати підтримку від інших людей. Вони мають конструктивні взаємини з іншими, які стимулюють досліджуваних до саморозвитку, пробуджують бажання до навчання та засвоєння нових знань. Також ми можемо говорити про їх задоволеність власним емоційним та психічним станом.

Висновки до розділу 2:

1. Таким чином ми можемо зробити висновок, що для вимушено переміщених осіб є характерним середній рівень соціального інтелекту. Тобто для цих досліджуваних є характерним доволі розвинута здатність в розумінні себе та своїх емоцій, достатньо легкий вхід у нові соціальні контакти, вони володіють навичками ефективного спілкування. Виявлено, що для досліджуваної вибірки є характерним середній рівень суб'єктивного благополуччя, Тобто, особи, які проходили дане дослідження позитивно оцінюють себе та свої якості, слідують власним переконанням, вибудовують доволі міцні стосунки з оточуючими при цьому, не підпадаючи під їх тісний вплив. Визначено, що для вимушено переміщених осіб є характерним середній рівень вираженості таких складових комунікативних установок, як: завуальована жорстокість, відкритої жорстокість, обґрунтований негативізм, бурчання, негативний особистий досвід спілкування. Виявлено, що вимушено переміщені особи є притаманним середній рівень складових комунікативної соціальної компетентності, таких як: відкритість, життєрадісність, раціоналізм, асоціальна поведінка, незалежність, імпульсивність, логічне мислення, емоційна стійкість.

2.Результати кореляційного аналізу вказують на статистично значущий зв'язок між показником соціального інтелекту - «обробка соціальної інформації» та такими показниками суб'єктивного благополуччя, як «автономія» , «управління середовищем, «особистісне зростання, «цілі в житті» та «психологічне благополуччя; між показником соціального інтелекту - «соціальне усвідомлення» та такими показниками суб'єктивного благополуччя, як та «автономія»; між показником соціального інтелекту - «соціальний інтелект» та такими показниками суб'єктивного благополуччя, як «автономія», «управління середовищем», «особистісне зростання» та «суб'єктивне благополуччя».

ВИСНОВКИ

1. В результаті аналізу наукової літератури щодо взаємозв'язку комунікативних характеристик і психологічного благополуччя вимушено переміщених осіб було виявлено, що високорозвинені навички комунікації не тільки поліпшують взаємне розуміння та артикуляцію ідей, але також мають позитивний вплив на особистісне сприйняття власного благополуччя та задоволення життям, зокрема серед осіб, що зазнали примусового переміщення. Таким чином, вдосконалення комунікаційних навичок є ключовим елементом у підвищенні емоційного стану та адаптації до нових умов існування.

2. За результатами дослідження комунікативних характеристик визначено, що для вимушено переміщених осіб є характерним середній рівень соціального інтелекту. Тобто для цих досліджуваних є характерним доволі розвинута здатність в розумінні себе та своїх емоцій, достатньо легкий вхід у нові соціальні контакти, вони володіють навичками ефективного спілкування. Також було визначено, що для досліджуваних не є притаманними ознаки завуальованої жорстокості у стосунках до людей та в судженнях про них, вони проявляють жорстокість в рідкісних випадках. Також вони досить часто не приховують та відкрито висловлюють свої негативні оцінки та судження в сторону інших людей. Досліджувані часто роблять необґрунтовані узагальнення негативних фактів про взаємодію з оточуючими. Більша частина має близьке коло спілкування, в якому їм комфортно перебувати. Їм притаманний середній рівень складових комунікативної соціальної компетентності, таких як: відкритість, життєрадісність, раціоналізм, асоціальна поведінка, незалежність, імпульсивність, логічне мислення, емоційна стійкість.

3. Виявлено, що для досліджуваної вибірки є характерним середній рівень суб'єктивного благополуччя, тобто особи, які проходили дослідження позитивно оцінюють себе та свої якості, слідує власним переконанням, вибудовують доволі міцні стосунки з оточуючими при цьому, не підпадаючи під їх тісний вплив, також вони цінують близькі та довірливі стосунки, є досить

життєрадісними та товариськими, що проявляється в позитивному баченні світу та щирій емпатії до інших. При цьому ми можемо їх характеризувати як самостійних та незалежних, які не очікують схвалення від зовнішнього світу та повністю розпоряджаються власним життям та приймають себе такими, які вони є, вони знаходять у русі та постійно покращують себе та успішно реалізують свій потенціал, вони розуміють чого хочуть та як цього досягти. В цілому вони є щасливими та отримують задоволення від свого стану та життя.

4. За результатами емпіричного дослідження ми можемо припускати, що вимушено переміщеним особам з нашого аналізу притаманний постійний розвиток, який призводить до особистісного зростання. Досліджувані краще розуміють свої цілі, та відповідно їм легше їх досягати і перебувають у гарному психологічному стані. З даних результатів слідує, що особи з високим рівнем соціального усвідомлення здатні самостійно приймати рішення, контролювати своє життя. Часто вони знаходять та використовують соціальні ресурси, що в свою чергу надає їм автономію. З цих результатів слідує, що для досліджуваних вимушено переміщених осіб з вищим соціальним інтелектом є притаманним свобода та незалежність у прийнятті рішення. Також ми можемо говорити, що для них не є складним ефективно керувати власним оточенням, використовувати зовнішні ресурси та отримувати підтримку від інших людей. Вони мають конструктивні взаємини з іншими, які стимулюють досліджуваних до саморозвитку, пробуджують бажання до навчання та засвоєння нових знань, задоволені власним емоційним та психічним станом. Отже, кореляційний аналіз підтверджує гіпотезу дослідження, вказуючи на значний зв'язок між комунікативними навичками та психологічним благополуччям у вимушено переміщених осіб. Розвиток комунікативних навичок сприяє покращенню психологічного благополуччя та виступає як важливий чинник у підвищенні загального психоемоційного стану, допомагаючи індивідам адаптуватися до нових соціальних умов і культурного середовища. Це дає підстави для розробки цільових інтервенцій та подальших досліджень, спрямованих на вивчення нюансів цього взаємозв'язку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академія стійкості. Онлайн-ресурс у підтримку плекання індивідуальної та національної стійкості: веб-сайт. URL: <https://resilience.k-s.org.ua/pro-akademiyyu/> (дата звернення: 03.04.2024)
2. Алпатова О. В. Психологічні чинники соціальної адаптації внутрішньо переміщених студентів та актуальні проблеми вищої професійної освіти: збірник наукових праць. Київ: Національний авіаційний університет. 2023. 6-9 с.
3. Блажівський М. І. Поняття адаптації у сучасній науковій літературі. Львів: Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2014. Вип. 1. .234-242 с.
4. Бойко А. Роль самоефективності особистості у процесі адаптації до умов війни. Мультидисциплінарні підходи до аналізу суспільно-політичних проблем в умовах російсько-української гібридної війни: матер. міжнар. кругл. Столу. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2022 р. 69 с.
5. Вірна Ж. П. Адаптаційний профіль задоволеності життям особистості. Проблеми сучасної психології: навч. посіб. Київ: Ін психології ім. Костюка. 2013. №. 2. 20-25 с.
6. Володько В. В., Ровенчак О. А. Моделі соціокультурної адаптації іммігрантів. Вісник Львівського університету . Серія соціологічна. 2008. Вип. 55 2. 182-210 с. URL: <https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/11/1830-4000-1-PB-1.pdf> (дата звернення 20.04.2024).
7. Галус О. М. Сутність процесу адаптації особистості за умов навчання у ВНЗ: наук. посіб. Київ. 2010. Вип. 7. 62-68 с.
8. Гаркуша І. В. Особливості емоційної сфери особистості після переживання екстремальної ситуації. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. Херсон. 2017. 33–39 с. URL: <http://ir.duan.edu.ua/handle/123456789/1464> (дата звернення 19.03.2024).

9. Єрохіна О., Серга Т. Психологічний зміст феномену самосприйняття як чинника соціально-психологічної адаптації молодії людини. Перспективи та інновації науки. 2022. Вип. 11 (16). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/2711> (дата звернення: 15.02.2024).

10. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 1, ст.1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 15.02.2024).

11. Звіт національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами. 2021. 14 с. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/nms_round_18_19_ukr (дата звернення: 03.04.2024).

12. Іщук О. В., Лукасевич О. А. Соціально-психологічні особливості адаптації внутрішньо переміщених осіб з тимчасово окупованих територій України. 2019. №1. 53-59с. URL: <http://journalsofznu.zp.ua/index.php/psych/issue/download/21/13> (дата звернення: 03.02.2024).

13. Кириченко Т. В. Психологічний зміст саморегуляції особистості. Науковий вісник Херсонського державного університету. Херсон. 2017. №. 3. 82-87 с. URL: <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/835> (дата звернення: 03.03.2024).

14. Климчук В. О. Математичні методи у психології. Навчальний посібник для студентів психологічних спеціальностей. Освіта України. Київ. 2009. 288 с. URL: http://umo.edu.ua/images/content/aspirantura/zabezp_discipl/Климчук.pdf (дата звернення 20.04.2024).

15. Кердивар В.В., Христенко В.Є. Синдром жертви у внутрішньо переміщених осіб із зони локального воєнного конфлікту: монографія. Національний університет цивільного захисту України .Харків, 2021. 143 с

16. Коkun O.M. Аналіз поняття адаптаційних можливостей людини. Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка: ГНОЗІС, 2002. 137 – 140 с.

17. Лазос Г. П., Кісарчук З. Г., Омельченко Я. М., Литвиненко Л. І., Царенко Л. Г. Психологічна допомога внутрішньо переміщеним особам (на прикладі роботи з переселенцями з Криму). Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій : методичний посіб. / за ред. З. Г. Кісарчук. Київ : ТОВ «Вид-во «Логос». 2015. 206 с.

18. Леонова І.М. Теоретичний аналіз проблеми соціально-психологічної адаптації вимушених переселенців в Україні. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. Київ: Видавництво Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2015. № 4. 94-100 с.

19. Л.А. Мельник та ін. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України: навч. посіб. для практиків соціальної сфери / за ред. Л.С. Волинець. Київ: Калита, 2015. 72 с.

20. Субашкевич І.Р, Шпагіна А.Д. ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ НАСТРОЇВ УКРАЇНЦІВ У ПЕРІОД ВІЙНИ. Вчені записки. 2022. Т. 33 (72). С. 116–119.

21. Kim Y. Y., Gudykunst W. B. Cross-Cultural Adaptation: Current Approaches (International and Intercultural Communication Annual). Sage Publications, Inc, 1988. 101 с.

22. Gudykunst W. B. Communicating with strangers: An approach to intercultural communication. 2nd ed. New York : McGraw-Hill, 1992. 84 с.

23. Lieberman M. D. Social: Why Our Brains Are Wired to Connect. Crown/Archetype, New York: Crown/Archetype 2014. 50 с.

АНОТАЦІЯ

Хоменко М.О. Взаємозв'язок комунікативних характеристик та психологічного благополуччя у вимушено переміщених осіб. - Кваліфікаційна (бакалаврська) робота на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня вищої освіти спеціалізації 053 «Психологія», освітньої програми «Психологія». – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, 2024.

Визначено комунікативні характеристики і розглянуто психологічне благополуччя як психологічний феномен. Досліджено взаємозв'язок комунікативних характеристик та психологічного благополуччя у вимушено переміщених осіб і розглянуто, як розвиток комунікативних навичок сприяє покращенню психологічного благополуччя, допомагаючи індивідам адаптуватися до нових соціальних умов і культурного середовища.

Проведено емпіричне дослідження серед 40 осіб, віком від 18 до 64 років, з використанням чотирьох методик (Шкала соціального інтелекту Тромсе, шкала психологічного благополуччя Ріфф, комунікативні установки Бойко (україномовний варіант), тест діагностика комунікативної соціальної компетентності). Було здійснено аналіз показників дослідження і досліджено наявність кореляційного зв'язку між показниками психологічного благополуччя та комунікативними характеристиками у вимушено переміщених осіб.

Ключові слова: психологічне благополуччя, комунікативні характеристики, адаптація.

ABSTRACT

Khomenko M.O. The relationship between communicative characteristics and psychological well-being for forcibly displaced persons. - Qualification (bachelor's) thesis for obtaining the educational and qualification level of high education specialization 053 "Psychology" of the educational program "Psychology". – V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, 2024.

Communicative characteristics are defined and psychological well-being as a psychological phenomenon is considered. The relationship between communicative

characteristics and psychological well-being in forcibly displaced persons was studied and it was considered how the development of communicative skills contributes to the improvement of psychological well-being, helping individuals to adapt to new social conditions and cultural environment.

An empirical study was conducted among 40 people, using four methods (Tromse scale of social intelligence, Riff scale of psychological well-being, Boyko's communicative attitudes (Ukrainian-language version), diagnostic test of communicative social competence). An analysis of the research indicators was carried out and the existence of a correlation between indicators of psychological well-being and communicative characteristics of forcibly displaced persons was investigated.

Keywords: psychological well-being, communicative characteristics, adaptation.